

SIVISTYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 4/2001 vp

Opetusministeriön selvitys opettajankoulutuksen kehittämistä

Opetusministeriölle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan sivistysvaliokunta on 27.3.2000 päivätyllä kirjeellään pyytänyt opetusministeriöltä selvitystä opettajankoulutuksen kehittämisestä. Saamansa selvityksen johdosta sivistysvaliokunta antaa perustuslain 47 §:n 2 momentin nojalla lausuntonsa mainitusta asiasta.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- opetusneuvos Armi Mikkola, opetusministeriö
- ylitarkastaja Aune Turpeinen, sosiaali- ja terveysministeriö
- opetusneuvos Ritva Jakku-Sihvonen, opetusneuvos Olli Luukkainen ja ylijohtaja Annette Liljeström, Opetushallitus
- lääninsivistysneuvos Helena Alhosaari, Lapin lääninhallitus
- apulaiskaupunginjohtaja Liisa Tommila, Espoon kaupunki
- johtaja, professori Juhani Honka, Hämeen ammattikorkeakoulu / Ammatillinen opettajankorkeakoulu
- rehtori Juha Juurikkala ja opettaja Klaus Edwards, Ilolan koulu, Vantaa

- johtaja, professori Jouni Välijärvi, Jyväskylän yliopiston koulutuksen tutkimuslaitos
- erityisluokanopettaja Seppo Karppinen, Kajaanintullin erityiskoulu, Oulu
- opinto-ohjaaja Anne Sivén, Kallaveden lukio, Kuopio
- opinto-ohjaaja Anu Turunen, Lyseonpuiston lukio, Rovaniemi
- yksikön johtaja Aarno Meskanen, Oulun seudun ammattikorkeakoulu - Raahen tietokonealan yksikkö
- oppilaanohjaaja Pertti Kostamo, Putaan koulu, Tornio
- opinto-ohjaaja Jukka Vuorinen, Tampereen normaalikoulu
- koulutuspoliittinen sihteeri Marja-Leena Isomursu, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- sivistystoimenpäällikkö Anneli Kangasvieri ja ruotsinkielisen opetustoimen päällikkö Gustav Wikström, Suomen Kuntaliitto
- professori Jarkko Hautamäki
- professori, dekaani Hannele Niemi
- professori, filosofian tohtori Eero Ropo
- projektipäällikkö Leena Vainio.

OPETUSMINISTERIÖN SELVITYS

Opetusministeriön selvityksessä 31.3.2000 käsiteltiin opettajankoulutuksen ajankohtaiskysymyksiä. Näitä ovat muun muassa opettajankoulutuksen laajentamisohjelma vuosina 2001—

2003, opettajankouluttajien täydennyskoulutus, koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia opettajankoulutuksessa sekä opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointiprojekti OPEPRO

ja sen tulosten hyödyntäminen. Lisäksi selvityksessä käsiteltiin opetushenkilöstön koulutus-hankkeen suunnitelmaa.

Valiokunnalla on ollut myös käytettävissään opetusministeriön 29.1.2001 päivätty "Kehittyvä opettajankoulutus" -ohjelmaehdotus.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Suomalaisen yhteiskunnan muuttuessa ja kansainvälistyessä opettajan työnkuvaan ja tehtäviin kohdistuu jälleen uusia vaatimuksia. Oppimisympäristöt ovat muuttuneet ja edelleenkin muuttuvat nopeasti. Oppijoiden valmiudet esimerkiksi tieto- ja viestintätekniikan käyttöön oppimisen työvälineenä vaihtelevat huomattavasti. Esimerkiksi peruskouluun tulevista lapsista osa käyttää hyvin sujuvasti ja monipuolisesti tietokoneita oman leikinomaisen oppimisen välineenä. Tieto- ja viestintätekniikan nopea kehitys on synnyttänyt tietotulvan, mutta on myös mahdollistanut uusien hyödylliseksi havaittujen tietämyksen hallinnan työtapojen käyttöönoton. Yhteistyö ja syvälinen yhdessä tekeminen on opettajien ja oppijoiden suuri yhteinen haaste. Opettajan työn kannalta sisällöllisinä ja ohjauksellisinä haasteina ovat muun muassa nuorten syrjäytymisen ehkäisy, maahanmuuttajanuorten opiskelumahdollisuudet, erilaiset oppijat, kansainvälistyminen ja eri tasojen verkostot. Tulevaisuuden työelämän vaatimukset ja niiden tuntemus edellyttävät toimivia työelämäyhteyksiä oppilaitosten ja yritysten välillä.

Tutkimukset osoittavat, että opettajien kyky kohdata lapset, nuoret, heidän vanhempansa sekä myös omat kollegansa yhteistyökumppaneina ja aktiivisina opetustyön kehittäjinä korostuu yhteiskunnallisen muutoksen uusien osaamistarpeiden seurauksena. Opettaja ei jaksakaan yksin kasvavien vaatimusten parissa. Ensisijaisen kasvatusvastuun kuuluessa vanhemmille opettajan työssä korostuu entisestään kotien kasvatus-tehtävän tukijan sekä kestävien perusarvojen siirtäjän rooli. Hyvin toimiva tulevaisuuden monikulttuurinen koulu työskentelee yhteisönä, jonka tuloksellisuus riippuu valmiudesta hyö-

dyntää yksilöiden erilaisuus ja erityiskyvyt yhteiseksi hyväksi.

Opetustyö rakentuu olennaisilta osin inhimilliselle vuorovaikutukselle myös tulevaisuudessa. Opettajan persoonan ja hänen yleissivistyksensä merkitys korostuu nykyisessä ja tulevassa tiedon tulvassa.

Opettaja on oppilaille oppimisen ja opiskelun malli ja työn ohjaaja. Opiskelutaidot ja -asenteet kehittyvät koulun arkisessa työskentelyssä eikä niitä voida sellaisenaan siirtää oppilaiden valmiuksiksi. Opettajalla on keskeinen vaikutus siihen, syttykö ja säilykö motivaatio läpi elämän jatkuvaan uuden oppimiseen. Tulevaisuudessa tarvittavat tietosisällöt voivat olla vain pieneltä osaltaan tämän päivän koulun hallussa. Opettajan hallussa sen sijaan tulee olla keinot juurruttaa oppilaisiin pysyvä halu ja taidot rakentaa jatkuvasti osaamistaan omat tarpeensa tunnistaa ja nykyaikaisia oppimisen mahdollisuuksia tehokkaasti hyödyntäen. Näiden ohjaamisen keinojen hallinta on opettajankoulutuksen tehtävä.

Opettajankoulutuksen kehittämisessä on huomioitava sukupuolinen ja alueellinen tasa-arvoisuus. Suomen koululaitos tarvitsee päteviä miehiä ja naisopettajia kattaen alueellisesti koko Suomen. Pätevien opettajien saatavuuden varmistamiseksi opettajankoulutusta on syytä järjestää yliopistoissa laaja-alaisesti maamme eri osissa. Opettajankoulutuksessa tulee nykyistä enemmän kiinnittää huomiota ihmissuhde-, vuorovaikutus- ja viestintätaitojen kehittämiseen. Sen tulee antaa valmiuksia kohdata koko ajan lisääntyvä oppijoiden erilaisuus.

Koulutuksen merkitys yhteiskunnan kehityksen ja kansakunnan kilpailukykyyn kannalta on kiistaton. Teknologia on noussut aiempaa keskeisempään rooliin koulutuksen kohteena sekä erityisesti kouluttamisen ja oppimisen välineenä. Teknologian vaikutus opetukseen on kuitenkin selvitysten mukaan säilynyt melko vähäise-

nä ja pedagogisten sovellusten synty ja leviäminen on hidasta.

Rehtorien koulutus. Tutkimusten mukaan peruskoulun sisäinen pedagoginen toiminta on muuttunut vähän viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana. Koulun tasolla päätävävalan kasvu ja kehittämistoiminta eivät näy sisäisen työn uudistamisena kuin vain harvoissa kouluissa.

Rehtorit käyttävät tutkimuksen mukaan keskimäärin vain noin 6 prosenttia työajastaan pedagogiseen johtamiseen. Eräissä tapauksissa rehtorilla saattaa olla monta yksikköä johdettavanaan. Valiokunta painottaa koulun opetus- ja kasvatustyössä pedagogisen johtajuuden vastuun merkitystä. Pedagoginen johtajuus on hallintotehtävien ja lisääntyneen talousjohtamisen paineessa nostettava rehtorin perustehtäväksi.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että rehtorin tehtävä on mitä suurimmassa määrin koulun työprosessien kehittämistä ja muutostöiden johtamista sekä opettajien tiimityöskentelyn tukemista.

Valiokunta pitää erittäin tärkeänä koulujen ja oppilaitosten pedagogista kehittämistä ja pedagogista johtajuutta. Koulun opetuskulttuurin kehittämiseksi päävastuu on koulun rehtorilla.

Valiokunta pitää välttämättömänä kehittää ja toteuttaa oppilaitosten rehtoreille ja johtoryhmille suunnattua erityisesti koulun pedagogiseen johtamiseen liittyvää koulutustoimintaa. Valiokunta korostaa työnantajan vastuuta turvata riittävät voimavarat koulujen rehtorien johtamiskoulutukseen.

Yliopistojen rooli. Valiokunta kiinnittää vakavaa huomiota siihen, että kasvatustieteen asema eri yliopistoissa vaihtelee ja yleisesti ottaen opettajankoulutus ei ole riittävän keskeisessä asemassa yliopistoissa. Valiokunta pitää välttämättömänä, että eri toimenpitein pyritään vahvistamaan opettajankoulutuksen asemaa yliopistoissa.

Yhteiskunnalla on oikeus ja velvollisuus vaihtaa maamme opettajankoulutuksen sisältöön

ja koulutusmääriin. Tästä syystä sivistysvaliokunta ja eduskunta ovat esittäneet kannanottoja muun muassa opiskelijavalinnoista, opettajien täydennyskoulutuksesta sekä opettajankouluttajien jatko- ja täydennyskoulutuksesta (mm. SiVM 11/1990 vp, SiVM 15/1996 vp, SiVL 1/1996 vp, SiVL 2/1996 vp ja SiVL 7/1996 vp). Valitettavasti nämä kannanotot ovat jääneet suurelta osin vaille toimenpiteitä. Valiokunta korostaa sitä, että yliopistojen tulee ottaa vakavasti opettajankoulutuksen kehittämistarpeet. Lainsäädäntö ja muut velvoitteet ovat vaihtoehtoja silloin, jos yliopistot eivät hoida opettajankoulutukseen liittyviä tehtäviään asianmukaisesti.

Yliopistojen tulisi ottaa nykyistä enemmän vastuuta myös opettajan työn kehittäjänä ja täydennyskouluttajana eikä vain tiedon tuottajana ja jakajana.

Valiokunta on joutunut toteamaan, ettei yliopistojen sisällä eikä yliopistojen välillä ole riittävästi yhteistyötä opettajankoulutuksen alueella. Valiokunta pitää välttämättömänä yhteistyön lisäämistä ja eri yhteistyömuotojen kehittämistä.

Valiokunta pitää välttämättömänä, että yliopistojen talousarvioissa huomioidaan opettajankoulutuksen lisääntyvä määräraharave.

Opiskelijavalinnat

Sivistysvaliokunta on useissa yhteyksissä kiinnittänyt huomiota opettajankoulutuksen opiskelijavalintoihin. Nykyisillä opettajankoulutuksen pääsykokeilla hakija-aineksesta valikoituu teoreettisesti hyvä opiskelijajoukko, mutta sivistysvaliokunnan mielestä on tärkeää kehittää valintakokeita niin, että opiskelijoiksi valikoituu motivoitunut ja kasvatustyöhön myös persoonallaan parhaiten soveltuva opiskelija-aines.

Erityisen huolestunut valiokunta on jo pitkään ollut siitä, että miehiä on liian vähän opettajan ammatissa. OPEPRO-selvitysten mukaan opettajan ammatin naisvaltaistuminen on selkeästi nähtävissä. Loppuraportissa (OPEPRO-selvitys 15, s. 223) todetaan luokanopettajakoulutukseen hakeutumisesta: "Hakijoista ja sitä kautta valituista on miesten määrä viimeisten kymmenen vuoden aikana vähentynyt ja eläk-

keelle siirtyvissä on heidän osuutensa selkeästi suurempi kuin koulutukseen tulevissa." Yhteiskunnan ja perherakenteen muuttuessa on tärkeää, että lapsilla ja nuorilla on myös miesopettajia kouluttajina ja kasvattajina.

Valiokunta painottaa sitä, että opiskelijavalintaa tulee kehittää niin, että myös opetuslalle soveltuvat ja motivoituneet miehet nykyistä enemmän hakeutuisivat ja valikoituisivat opettajankoulutukseen.

Valiokunta pitää välttämättömänä, että opetusministeriö yhteistyössä yliopistojen kanssa pikaisesti käynnistää valintaperusteiden uudistamisen sellaiseksi, että ne valikoivat tasaisemmin molempia sukupuolia opettajankoulutukseen. Myös sukupuolikiintiöiden käyttö kokeiluna on mahdollistettava.

Valiokunta kannattaa myös sellaisten valintamallien kehittämistä, joissa otetaan huomioon aiempi työkokemus ja näin ollen helpotetaan opettajan opintoihin hakeutumista muista ammateista.

Ammatillisten opettajakorkeakoulujen opiskelijavalinnoissa tulee lisätä opiskelijavalintayhteistyötä ja selkeyttää eri oppilaitosten keskinäistä työnjakoa.

Peruskoulutuksen rakenne ja sisällöt

Vaikka opettajankoulutus ja kasvatustieteellinen tutkimustyö on Suomessa hoidettu asiantuntevasti ja monialaisesti, on jatkuva rakenteellinen kehittäminen tarpeen opettajankoulutuksen laatutason varmistamiseksi. Perus- ja täydennyskoulutuksen tulisi muodostaa jatkumo, joka tähtää opettajan ammattitaidon jatkuvaan ja tavoitteelliseen kehittämiseen. Täydennyskoulutusta tulisi kehittää pitkäjäksoisemmän opiskelun ja tutkimustiedon jatkuvan hyödyntämisen mahdollistavaan suuntaan.

Valiokunta yhtyy asiantuntijakuulemisessa esille tulleen näkemykseen, jonka mukaan hyvä luokanopettaja on tieteelliseen tietoon tukeutuva oppimisen ohjaaja ja työhönsä motivoitunut, kehittämishaluinen ja aikaansa seuraava,

yhteiskunta- ja koulutuspolitiikkatietoinen ja aktiivinen täydennyskouluttautuja. Aineenopettajalla ja ammatinopettajalla puolestaan on aktiivinen aineen tai opetettavan ammatin hallinta, riittävä pedagoginen koulutus ja ainedidaktiivinen kompetenssi sekä opiskelijoita itsensä kehittämiseen kannustava asenne. Ammatinopettajilta edellytetään lisäksi erityisesti ajantasatuntumaa työelämään, valmiutta työharjoitteluun opastamiseen ja harjoittelussa opitun hyväksikäyttöön opetuksessa, aktiivista mielenkiintoa kehittyvän työelämän seuraamiseen ja riittävää valmiutta kansainväliseen yhteistyöhön omalla alalla.

Yliopiston antaman opetuksen tulee sisältää laajasti pedagogisia opintoja, joiden laatu on korkea. Opettajien peruskoulutukseen tulisi valiokunnan mielestä sisällyttää nykyistä laajemmin seuraavia sisältöalueita: koulutuksen ja opetuksen arviointia, suomalaisen koulutuspolitiikan kehityspiirteitä, yksilöllisen opiskelun ohjaamista, oppimisvaikeuksien diagnosointia, sukupuolten tasa-arvokasvatusta, monikulttuurikasvatusta sekä tapakasvatusta. Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että arvioinnin merkitys korostuu entisestään koulutyössä. Myös opettajankoulutuksessa tulee ottaa huomioon, että opetussuunnitelmat voivat toimia arvioinnin välineenä.

Tulevaisuuden opettajille tulee antaa riittävät voimavarat niin opiskeluun kuin työelämässä toimimiseenkin. Sen vuoksi opettajankoulutukseen tulee varata riittävät taloudelliset, psyykkiset, sosiaaliset ja fyysiset voimavarat. Vain sillä, että opettajalla on mahdollisuus aidosti persoonalliseen työskentelyyn, voidaan turvata laadukas kasvatusta ja opetus. Silloin myös opettaja pystyy aidosti soveltamaan käytäntöön oppimiaan tieteellisiä teorioita.

Opetusharjoittelu. Sivistysvaliokunnan mielestä opettajankoulutuksen rakennetta tulisi uudistaa opettajan jatkuvaa ammatillista kehittämistä ja elinikäistä oppimista tukeväksi. Teoreettisten opintojen ja käytännön kokemusten vuorottelua pitäisi tehostaa niin, että omat kokemukset toimivat teorian omaksumisen pohjana. Opiskelun

yliopistossa ja harjoittelukouluissa sekä opinnäytetyön tulee muodostaa nykyistä yhtenäisempi kokonaisuus. Teoreettisten opintojen rinnalle tulee jo varhaisessa vaiheessa saada kokemuksia käytännön opettajantyöstä. Vastaavasti koulutyöstä on voitava palata opintojen pariin nykyistä helpommin.

Valiokunta katsoo, että opetusharjoittelujärjestelmää tulee kehittää ja lisätä erityisesti ns. kenttäharjoittelun määrää nykyisestään. Ohjattuun opetusharjoitteluun on varattava riittävästi aikaa ja opintoviikkoja. Tavoitteena on, että opiskelijat kykenevät hankkimaan mahdollisimman paljon kokemusta siitä todellisesta työympäristöstä, johon he todennäköisesti tulevat työelämässä sijoittumaan. Sivistysvaliokunta näkee välttämättömänä opettajankoulutuksen kehittämisen siten, että tulevaisuudessa nykyistä merkittävästi suurempi osa opetusharjoittelusta tapahtuu ns. tavallisissa kouluissa. Tässä työssä opettajankoulutusyksiköiden, harjoittelukoulujen ja kenttäkoulujen välisen yhteistyön syventäminen on tarpeen. Valtion harjoittelukoulujen asemaa voidaan kehittää opetusharjoittelua tukevan koulun suuntaan ja niillä voisi olla nykyistä enemmän konsultoivan asiantuntijan rooli.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että myös opetusharjoittelua ohjaavien opettajien mahdollisuuksia riittävän laaja-alaiseen ja tarpeen mukaan toistuvaan täydennyskoulutautumiseen tulisi kehittää.

Opintojen ohjaus. OPEPRO-hankkeen loppuraportissa todetaan: "Kun opiskelu tulevaisuudessa perustuu yhä enemmän yksilöllisiin opiskeluohjelmiin, itseohjautuvuuteen ja joustaviin opiskelujärjestelyihin, opinto-ohjauksen tarve lisääntyy. Erityisesti kurssimuotoinen lukio on tuonut mukanaan tarvetta yksilölliseen opintojen ohjaukseen. Ohjaustaitoja tarvitsevat muutkin kuin siihen erityiskoulutuksen saaneet opettajat. Ohjaus on osa kaikkien opettajien työtä. Opintojen ohjaukseen kouluttavia sisältöjä tulee olla osana kaikkien aineenopettajakoulutuksessa ja ammatillisessa opettajankoulutuksessa olevien pedagogisia opintoja."

Valiokunta pitää välttämättömänä opintojen ohjauksen aseman vahvistamista myös opettajankoulutuksessa. Oppilaanohjausta ja opintojen ohjausta tulee kehittää ja lisätä siten, että oppilaalle turvataan riittävä ohjaus hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaan.

Erityispedagogiikka. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että perinteinen ratkaisu oppimisvaikeuksiin on ollut siirtää ongelmat erityisopetuksen ratkaistaviksi. Yhteiskunta arvoineen ja odotuksineen muuttuu kuitenkin siten, että koko ikäluokka yhä enemmän vaihtelevine ongelmineen on jokaisen opettajan arkipäivää.

Erityispedagogisella osaamisella tulee olla opettajien työssä ja koko kouluyhteisössä merkittävä sija. Tämä koskee kaikkia opettajia, ei vain erityisopettajia. Sama tarve on niin luokanopettaja- kuin aineenopettaja- ja ammatillisessa opettajankoulutuksessa. Erityispedagogiikkaa tarvitaan opettajankoulutuksen kaikilla tasoilla. Sinänsä tärkeät erilaisuuden kohtaamiseen liittyvät muut sisällöt eivät yksin riitä. OPEPRO-loppuraportin (s. 225) mukaan monet erityisopettajakoulutukseen osallistuvat opettajat hakevat vahvistusta osaamiselleen erityisesti luokan-, mutta myös aineenopettajana. Edelleen loppuraportissa todetaan, että opettajien peruskoulutuksen sisällölliselle kehittämiselle vallitseva tilanne on selkeä viesti: Opettajat tarvitsevat erityispedagogisia taitoja enemmän kuin nykyinen koulutus niitä antaa. Valiokunnan mielestä erityispedagogiikka tulisi sisällyttää osaksi kaikkien opettajaksi opiskelevien opintoja ja laajentaa nykyistä merkittävämmäksi opintokokonaisuudeksi.

Aineenopettajakoulutus. Valiokunnan mielestä olisi harkittava opettajatehtävien peruskoulutuksen yhtenäistämistä ja muodollisten vaatimusten joustavoittamista. Aineen- ja luokanopettajiksi opiskelevilla tulisi olla yhteisiä opintoja jo opiskelun alkuvaiheessa.

Aineenopettajakoulutus tulisi kehittää opintokokonaisuudeksi, jossa jo opintojen alkuvaiheessa suuntaudutaan opettajankoulutukseen. Lisäksi koko opettajankoulutus tulisi rakentaa

siten, että opettajaksi opiskelevat saavat kaikille yhteisen perusopintokokonaisuuden, jonka jatkoksi voidaan opiskella erilaisia erikoistumisopintokokonaisuuksia. Opettajan tehtävästä toiseen siirtymisen mahdollistamiseksi erikoistumisopintojen ja täydennyskoulutuksen tulee toimia joustavana tapana hankkia lisäpätevyyttä kaikille opettajille.

Aineenopettajaksi opiskelevien olisi voitava jo opiskelujen aikana saada kokemusta aineensa oppimisesta ja opettamisesta eri tasoilla, päiväkodista aikuisoppilaitoksiin sekä yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen rajat ylittäen.

Monikulttuurisuus. OPEPRO-hankkeen loppuraportissa todetaan, että monikulttuurisen kohtaamisen tulee olla osana kaikkea opettajankoulutusta. Kaikki opettajat tarvitsevat valmiuksia työskennellä monikulttuurisuuden osana. Parhaiten sisällöt sopivat erilaisuuden kohtaamista käsitteleviin kokonaisuuksiin. Valiokunta yhtyy siihen näkemykseen, että opetusharjoittelun josakin vaiheessa tulisi kaikkien koulutuksessa olevien työskennellä monikulttuurisuuden kanssa. Tämä tuo tärkeän haasteen peruskoulutuksen lisäksi täydennyskoulutukselle. Maahanmuuttajaopetukseen perehdyttävää täydennyskoulutusta tarvitaan kaikilla tasoilla.

Täydennyskoulutus

Valiokunta korostaa sitä, että opettajan työn menestyksellinen hoitaminen edellyttää jatkuvaa kouluttautumista. Täydennyskoulutuksen tulisi olla jatkuva opettajan peruskoulutuksen päälle rakentuva prosessi, joka tähtää yliopistoissa tehdyn tutkimuksen perusteella hankitun tiedon välittämiseen opettajille ja opetuksen kehittämiseen käytännön koulutyössä.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan nykyisin opettajien täydennyskoulutus on hajanaista ja kunnat panostavat siihen hyvin vaihtelevasti mutta yleisesti ottaen puutteellisesti.

Valiokunta korostaa, että kaikkien opettajien täydennyskoulutuksessa tulisi ottaa huomioon ainakin seuraavat sisällöt: itsensä ja oppilaiden motivoiminen elinikäiseen oppimiseen, oman aineenhallinnan ajantasaistaminen, tieto- ja vies-

tintätekniikan valmiuksien kehittäminen, sukupuolten tasa-arvokasvatus, omasta työkykyisyydestä ja jaksamisesta huolehtiminen, arviointiosaamisen kehittäminen, opiskelijoiden motivoiminen elinikäiseen oppimiseen, maahanmuuttajaopiskelijoiden kohtaaminen ja tukeminen, erityispedagogiset perustiedot, uusien oppimisympäristöjen hallinta ja ohjaukselliset taidot, ryhmäohjaustaidot sekä ihmissuhdetaidot. Ammatillisten opettajien täydennyskoulutuksessa korostuu lisäksi työharjoittelun ohjaus.

Nykyisellään koulun suuri vastuu sekä opetussuunnitelman laadintaprosessissa että koulukohtaisessa toiminnan itsearvioinnissa edellyttää opettajilta valmiutta aktiiviseen toimintansa kehittämiseen, ammattikirjallisuuden seurantaan ja toimintaympäristöä koskevan uuden tiedon hankintaan.

Täydennyskoulutuksen kehittämiseksi valiokunta pitää välttämättömänä, että koulutuksen tarjonnan laatua kehitetään koulutuksen järjestelyjen osalta monimuoto-opetuksen periaattein. Laadun kehittämiseksi tulee myös eri opettajakoulutukseen osallistuvien tahojen kesken luoda toimiva, opettajiston tarpeita vastaava yhteistoimintakulttuuri. Valiokunta pitää tärkeänä myös tutkia mahdollisuudet täydennyskoulutautumisvelvoitteen asettamiseksi opettajille, kuitenkin niin, että suunnitelma rakentuu kunkin opettajan henkilökohtaisista tarpeista lähtien. Myös jatko- ja täydennyskoulutus tulee nivoa tiiviimmin varsinaiseen opettajankoulutukseen ja tutkimustyöhön.

Valiokunta pitää välttämättömänä, että opetushenkilöstön täydennyskoulutusjärjestelmää kehitetään vastaamaan ajan vaatimuksia niin, että opetushenkilöstöllä virka-asemasta ja oppilaitoksen tehtävästä tai sijaintikunnasta riippumatta on mahdollisuus laadukkaaseen ja riittävän usein toistuvaan täydennyskoulutautumiseen. Tämä periaate on elinikäisen oppimisen yhteiskunnassa tärkeää, sillä opetushenkilöstö joutuu työssään kohtaamaan haasteet tavalla, jolla on kauaskantoisia seuraamuksia koululaisten ja opiskelijoiden saavuttamiin kvalifikaatioihin.

Valiokunta pitää välttämättömänä myös sitä, että nopeasti lisätään opettajien valmiuksia hoitaa osa opetuksesta tieto- ja viestintätekniikkaa hyväksikäyttävänä monipuolisina yhteishankkeina. Käynnistettyjä virtuaaliopetushankkeita on olennaisesti nopeutettava ja niiden yhteistyö digitaalisen TV-toiminnan kanssa on saatava pysyväksi käytännöksi.

Muuntokoulutus. Valiokunnan mielestä myös muuntokoulutusta tulee lisätä ja kehittää. Muuntokoulutuksessa on mahdollista tarjota muusta työelämästä opettajiksi aikoville pätevöittävä koulutus yksilöllisten ohjelmien avulla. Rekrytointi voi kohdistua sellaisiin muussa työelämässä oleviin henkilöihin, joilla on esimerkiksi matemaattis-luonnontieteellisen tai teknisen alan koulutus — joko alempi tai ylempi korkeakoulututkinto tai aloitettuja opintoja. Myös alan opistokoulutuksen hankkineet voivat tulla kysymykseen.

Koulutusmäärät

OPEPRO-selvityksen mukaan perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa on seuraavan kymmenvuotiskauden aikana varauduttava yhteensä noin 16 000 opettajan poistumaan. Suunnitellut opettajankoulutuksen lisäysmäärät eivät riitä täyttämään tulevaa vajetta.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan aineenopettajankoulutuksessa opettajankoulutukseen otettavien välitön lisäämistarve on ainakin englannin kielessä, matematiikassa, toisessa kotimaisessa kielessä ruotsissa, liikunnassa, biologiassa, tietotekniikassa ja erityisopetuksessa.

Ammatillisten opettajakorkeakoulujen nykykapasiteetti, joka vuonna 2001 on 1 190, riittää valiokunnan saaman selvityksen mukaan toisen asteen ammatillisten oppilaitosten opettajatarpeen tyydyttämiseen. Vastaava määrä uusia pedagogisesti koulutettuja opettajia tarvitaan vuosittain ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten opettajiksi. Tämä edellyttää ammatillisten opettajakorkeakoulujen vuosittaisen sisäänoton nostamista nykyisestään. Nykyiset vuotuiset koulutusmäärät on kak-

sinkertaistettava, jotta tuleva opettajatarve pysytään tyydyttämään. Suurin opettajatarve on tietotekniikassa, tekniikan alalla ja kulttuurin alalla.

Valiokunta pitää välttämättömänä, että ammatillisiin opettajakorkeakouluihin määritetään koulutuslakohtaiset aloituspaikkakiintiöt, joissa otetaan huomioon työelämän muutoksista johtuvat uudet ja muuttuvat tarpeet ja että samalla varmistetaan korkeakoulutasoiset pedagogiset oppisisällöt.

Ruotsinkielinen opettajankoulutus. Muodollista kelpoisuutta vailla olevien opettajien osuus ruotsinkielisten koulujen opettajista on melkein kaksinkertainen suomenkielisiin kouluihin verrattuna. Suurin pula pätevistä opettajista on Etelä-Suomessa, jossa vain 75 prosenttia luokanopettajista on päteviä. Tämän lisäksi on odotettavissa, että seuraavan 10 vuoden aikana noin 50 äidinkielen (ruotsi) opettajaa, 100 kielten opettajaa ja yli 100 matemaattis-luonnontieteellisten aineiden opettajaa siirtyy eläkkeelle. Myös taid- ja taitoaineiden opettajille on suurta tarvetta. Valiokunta kiinnittää huomiota myös ruotsinkielisten musiikinopettajien opetusharjoitteluun liittyviin ongelmiin.

Valiokunta viittaa myös valtion kuluvan vuoden talousarviosta antamaansa lausuntoon (SiVL 11/2000 vp — HE 109/2000 vp), jossa valiokunta kiinnittää erityistä huomiota ruotsinkielisen opettajankoulutuksen määrälliseen ongelmaan ja hälyttävään opettajapulaan Etelä-Suomessa. Ruotsinkielisten opettajien pula tulee lähivuosina yhä pahenemaan. Ruotsinkielinen opettajankoulutus tapahtuu tällä hetkellä pääosin Åbo Akademin opettajayksikössä Vaasassa. Valiokunnan mielestä ruotsinkielistä opettajankoulutusta on tulevaisuudessa järjestettävä myös Etelä-Suomessa.

Lausunto

Lausuntonaan sivistysvaliokunta esittää,

että opetusministeriö ottaa huomioon, mitä edellä on esitetty.

SiVL 4/2001 vp — MINS 5/2000 vp

Helsingissä 4 päivänä toukokuuta 2001

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Kaarina Dromberg /kok	Margareta Pietikäinen /r	
vpj.	Jukka Gustafsson /sd	Osmo Puhakka /kesk	
jäs.	Tapio Karjalainen /sd	Säde Tahvanainen /sd	
	Tanja Karpela /kesk	Ilkka Taipale /sd	
	Jyrki Katainen /kok	Unto Valpas /vas	
	Inkeri Kerola /kesk	Pia Viitanen /sd	
	Ossi Korteniemi /kesk	vjäs. Leena-Kaisa Harkimo /kok	(osit-
	Irina Krohn /vihr	tain).	
	Markku Markkula /kok		

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marjo Hakkila.